

Nr 25

Justitiekammarens betänkande i anledning av motion angående ökad möjlighet till biträde av offentlig försvarare åt misstänkt under förundersökning i brottmål.

Motionsyrkandet

I motionen 1971: 330 av herr Helén m. fl. (fp) yrkas — i den del, punkten 8 a) i hemställan, som behandlas i detta betänkande — att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om ökad möjlighet för misstänkt person att redan under förundersökning på det allmännas bekostnad få tillgång till offentlig försvarare.

Redogörelse för motionsskälen lämnas nedan.

Nuvarande ordning

Rättegångsbalken

I brottmål får den misstänkte enligt rättegångsbalken utse försvarare att biträda honom vid talans förberedande och utförande. Har den misstänkte ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall rätten förordna offentlig försvarare för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad har han ovillkorlig rätt att få offentlig försvarare förordnad.

Till offentlig försvarare skall förordnas advokat, som är lämplig därtill. Har den misstänkte föreslagit viss advokat skall denne förordnas, om inte hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föranleder annat.

Försvaren kan under förundersökningen och under målets behandling vid rätten göra framställning och vidtaga åtgärd som erfordras för att ta till vara den misstänktes rätt. Försvarare för den som är anhållen eller häktad får inte förvägras sammanträffande med den misstänkte. Offentlig försvarare har ovillkorlig rätt att träffa den anhållne eller häktade i enrum.

Offentlig försvarare kan alltså förordnas redan under förundersökningen. I samband med att undersökningsledaren meddelar den misstänkte misstanke om brott skall han också påpeka möjligheten för honom att få försvarare. Det åligger vidare undersökningsledaren att hos rätten göra anmälan, när offentlig försvarare bör utses. Försvaren har rätt att under förundersökningen vara närvarande vid för-

hör med den misstänkte och vittnen och därvid framställa de frågor som kan vara påkallade. Bland försvararens uppgifter under förundersökningen kan nämnas att han i förekommande fall bör hos undersökningsledaren begära kompletterande utredning. Bifalles inte sådan framställning kan anmälan därom göras hos rätten, som då har att pröva frågan.

Kostnaden för försvarare som ej utsetts av rätten får den tilltalade själv betala. Har rätten förordnat offentlig försvarare, utgår ersättning till denne av statsmedel. Om den tilltalade döms till ansvar i målet skall han till statsverket återbetala vissa kostnader i målet som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel, bl. a. ersättning eller arvode åt offentlig försvarare. Ersättningskyldigheten kan dock jämkas efter vad som prövas skäligt om kostnadens belopp inte står i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet eller villkor. Denna jämningsregel fick sin nuvarande avfattning genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1970. Tidigare hade jämningsbestämmelsen en utformning som i praxis i allmänhet ansågs innebära att jämkning bara kunde ske om kostnadens belopp stod i missförhållande till såväl brottsligheten som villkoren. Genom ändringen avsåg man att vidga möjligheten till jämkning bl. a. så att hänsyn skulle få tas enbart till den dömdes betalningsförmåga (jfr prop. 1969: 156 s. 24).

Lagen om fri rättegång

Enligt lagen om fri rättegång kan fri rättegång beviljas en tilltalad, som inte äger tillgång att betala de med rättegången förenade kostnaderna eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för att fullgöra honom åliggande underhållsskyldighet. Om den tilltalade haft fri rättegång, kan han inte i målet åläggas att återbetala ersättning till offentlig försvarare eller kostnad för bevisning som rätten har föranstaltat om självmant. Har han dömts för brottet och förbättras hans villkor, kan han dock, om särskild talan därom väcks inom fem år, förpliktas att betala sådana kostnader.

Motionsskäl

Motionärerna framhåller att det ofta förflyter avsevärd tid mellan det att en förundersökning utförs och lagföringen inför domstol äger rum, och de anser att det finns risk för att bevisning till förmån för den tilltalade kan gå förlorad, om den inte beaktas på ett så tidigt stadium som möjligt under utredningen. Visserligen åligger det utredningspersonalen att bedriva utredningen på sådant sätt att även omständigheter och bevisning till förmån för den misstänkte tillvaratas, men det ligger i sakens natur att denna objektivitetsplikt lätt kan komma i skymundan, då utredningen är inriktad på att söka binda någon vid

ett visst brott. Det skulle därför enligt motionärerna vara av värde att den misstänkte i ett större antal fall biträds av en offentlig försvarare under förundersökningen. Motionärerna anser att offentlig försvarare under förundersökningen alltför sällan aktivt tar del i utredningsarbetet och är närvarande vid mera väsentliga förhör för att redan på detta stadium ställa kompletterande frågor och begära ytterligare utredning. Angivna förhållande synes motionärerna ha sin grund bl. a. däri att försvararen inte skäligen anser sig böra belasta sin klient med de extra kostnader som hans närvaro vid förhören medför för den misstänkte i de fall då denne sedermera befinnes skyldig till brottet och åläggs att till statsverket återbetala kostnaden för försvaret.

Rörande de fullständiga motionsskäligen hänvisas till motionen, s. 5 ff.

Lagrådsremiss angående reform av samhällets rättshjälp

I anförande till statsrådsprotokollet över justitieärenden den 7 september 1971 anmälde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, fråga om reform av samhällets rättshjälp och hemställde att lagrådets yttrande inhämtades över upprättade förslag till *rättshjälpslag*, *lag om ändring i rättegångsbalken* och *lag om ändring i lagen om införande av nya rättegångsbalken*.

Frågan om rättshjälp åt misstänkt i brottmål ägnas i lagrådsremissen utförlig behandling på grundval av en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria med förslag till rättshjälpslag m. m. (stencil Ju 1970: 14) och de remissyttranden över promemorian som inkommit (lagrådsremissen s. 242—248).

Rörande den i motionen särskilt berörda skyldigheten enligt 31 kap. 1 § rättegångsbalken för den tilltalade att — om han fälls till ansvar — återbetala statsverkets kostnader för hans försvar uttalar departementschefen bl. a.:

Det synes i flertalet fall påkallat att åtminstone i viss utsträckning ta den dömdes betalningsförmåga i anspråk. Den nuvarande huvudregeln bör alltså inte ändras. Emellertid bör i enlighet med vad som har föreslagits i promemorian möjligheterna att helt eller delvis efterge ersättningsskyldigheten vidgas.

När bestämmelsen i 31 kap. 1 § fick sin nuvarande utformning underströk jag särskilt att den tilltalade inte bör åläggas en betalningsskyldighet som inte är rimlig i förhållande till hans betalningsförmåga. Jag ansåg därför påkallat att jämkningsmöjligheterna vidgades något (jfr prop. 1969: 156 s. 24). När nu en samordning av reglerna om återbetalningsskyldighet i fråga om all kostnad som har utgått av allmänna medel föreslås, är det viktigt att den dömdes betalningsförmåga tas i anspråk inom rimliga gränser. Det måste emellertid också understrykas att det inte bör komma i fråga att ålägga den dömda en återbetalningsskyldighet som kan försvåra hans återanpassning till samhället. Självfallet bör t. ex. den som döms till en längre frihetsberövande påföljd i regel inte åläggas någon sådan skyldighet.

Av vad jag nu anfört följer att domstolarna när de bedömer om och i vilken mån ersättningsskyldighet bör komma i fråga skall ha möjlighet att anlägga kriminalpolitiska synpunkter så att betalningsskyldigheten ses som ett led i samhällets reaktionssystem. När domstolarna tar ställning till frågan om återbetalningsskyldighet skall detta sålunda ske med beaktande av den påföljd som bestämts för brottet. Därvid bör tillses att betalningsskyldigheten och påföljden tillsammans utgör en lämplig reaktion för brottet.

Vad jag nu har anfört innebär att återbetalningsskyldigheten alltid bör anpassas till den dömdes personliga och ekonomiska förhållanden.

Proposition med förslag till lagstiftning i ämnet beräknas bli avlämnad till riksdagen vid början av 1972 års vårsession.

Utskottet

I motionen 1971:330 yrkas, såvitt den behandlas i detta betänkande, att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om ökad möjlighet för misstänkt person att redan under förundersökning på det allmännas bekostnad få tillgång till offentlig försvarare. Som skäl härför åberopar motionärerna främst att den nuvarande regleringen i rättegångsbalken av skyldigheten för en tilltalad att återbetala statsverkets kostnader för försvaret kan leda till att försvararen inte anser sig böra belasta klienten med de kostnader som t. ex. försvararens närvaro vid mera väsentliga förhör under förundersökningen medför.

Som närmare framgår av redogörelsen ovan har för kort tid sedan till lagrådet remitterats förslag som innebär en omfattande reform av samhällets rättshjälp. I remissen behandlas även frågan om rättshjälp åt misstänkt i brottmål, och departementschefen uttalar i avslutning härtill bl. a. att möjligheterna att helt eller delvis efterge den i motionen berörda återbetalningsskyldigheten bör vidgas. Proposition med förslag till lagstiftning i ämnet beräknas bli avlämnad till riksdagen vid början av 1972 års vårsession.

Den i motionen upptagna problematiken torde således i ett större sammanhang inom kort komma under riksdagens bedömande. Med hänsyn härtill saknas enligt utskottets mening anledning till någon riksdagens åtgärd till följd av motionsyrkandet.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1971:330 såvitt nu är i fråga.

Stockholm den 30 november 1971

På justitieutskottets vägnar
ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), fröken Mattson (s), herrar Ernulf (fp), Larfors (s), Johansson i Växjö (c), Jönsson i Malmö (s), Westberg i Ljusdal (fp), Nygren (s), fru Hjelm-Wallén (s), herr Polstam (c), fru Nordlander (vpk), herrar Alf Pettersson i Malmö (s) och Stjernström (c).